

Алла Миколаївна УЖВА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
E-mail: kot28125@rambler.ru

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В РЕГІОНАХ

Ужва, А. М. Економічна діагностика стану та тенденції розвитку сільського господарства в регіонах [Текст] / Алла Миколаївна Ужва // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том 2. – Випуск 1. – С. 122-129. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Сучасний етап розвитку сільського господарства характеризується глобалізацією соціально-економічних процесів, невизначеністю багатьох чинників зовнішнього середовища, підвищенням рівня конкуренції, що значно актуалізує питання діагностики функціонування підприємств у регіонах. Такий стан зумовлює необхідність коректного визначення рівня економічної ефективності господарювання підприємств регіонів, виявлення зон ризику та своєчасного розроблення комплексу антикризових заходів.

Мета. Метою статті є діагностика стану і ефективності виробництва продукції сільського господарства в регіонах України та обґрунтування заходів щодо його сталого розвитку в умовах трансформаційної економіки.

Метод (методологія). У процесі роботи застосовано методи порівняння, аналізу, теоретичного та логічного узагальнення. Методологічною основою став діалектичний метод дослідження.

Результати. Розглянуто теоретичні засади сутності дефініції «діагностика» та сформовано власне визначення цього поняття. Вивчено стан і ефективність сільського господарства регіонів України за допомогою показників: обсягу валової продукції, рівня рентабельності виробництва продукції, рівня самозабезпеченості основними видами продовольства. Визначено організаційно-економічні заходи щодо забезпечення подальшого розвитку сільського господарства на регіональному рівні.

Ключові слова: регіон; сільське господарство; економічна діагностика; самозабезпечення; розвиток; рентабельність продукції.

Alla Mykolaivna UZHVA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Mykolayiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi
E-mail: kot28125@rambler.ru

ECONOMIC DIAGNOSTICS OF THE STATE AND TRENDS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN REGIONS

Abstract

Introduction. *The modern stage of development of agriculture is characterized by globalization of social and economic processes, vagueness of many factors of external environment, increase of level of competition. These aspects considerably actualize the question of diagnostics of the state of functioning of enterprises in regions. Such state predetermines the necessity of determination of level of economic efficiency of ménage enterprises of regions, exposure of areas of risk and timely development of complex of anti-crisis measures.*

Purpose. *The aim of the article is to to diagnose the state and efficiency of production of goods of agriculture in the regions of Ukraine and to ground the measures on his steady development in the conditions of transformation economy.*

The method (methodology). *In the process of research the methods of comparison, analysis, theoretical and logical generalization are applied. The dialectical method has become the methodological basis of research.*

Results. *Theoretical principles of essence of definition «diagnostics» have been considered. The determination of this concept has been formed. The state and efficiency of agriculture of regions of Ukraine have been studied with the help of following indexes: the volume of gross products, the level of profitability of production of goods, the level of self-sufficiency of the main types of food. Organizational and economic measures on providing of subsequent development of agriculture at regional level have been determined.*

Keywords: *region; agriculture; economic diagnostics; self-sufficiency; development; profitability of products.*

JEL classification: **O13, Q01, O18, O1, P48**

Вступ

Фундаментальною складовою аграрного бізнесу є сільське господарство, яке, на відміну від інших галузей економіки, характеризується більшою залежністю суспільних інтересів і потреб від природних факторів. Діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства орієнтована на отримання результату. Значною мірою досягнення цього результату залежить від управління, яке здійснюється на основі різних форм і методів впливу на об'єкт управління. Аналіз діяльності господарюючого суб'єкта є одним з пріоритетних дієвих методів управління, основним елементом обґрунтування управлінських рішень. Діагностика стану господарської діяльності підприємств передбачає всебічне вивчення технічного рівня виробництва, якості і конкурентоспроможності продукції, забезпеченості виробництва матеріальними, трудовими, фінансовими ресурсами, ефективності їх використання. При цьому діагностика ґрунтується на результатах аналізу. Діагностика діяльності сільськогосподарських підприємств містить визначення оцінних ознак, вибір методів їх вимірювання і характеристику цих ознак за певними принципами, показниками. Отже,

діагностика стану діяльності підприємства виступає як обґрунтована та достовірна процедура, від якої залежить подальший напрям дій суб'єкта господарювання [1, с. 35].

Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «діагностика», оцінки стану та розвитку вітчизняного сільського господарства досліджувались вченими-економістами, серед яких В. Г. Андрійчук [1], В. В. Зіновчук, Ю. О. Лупенко [2], М. Й. Малік, О. В. Олійник [3], В. Г. Федоренко [4]. Проте актуальним питанням для сфери сільського господарства залишається з'ясування ролі діагностики в діяльності підприємств в умовах сталого розвитку як інструменту для розробки довгострокової стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств та визначення механізму її реалізації.

Мета та завдання статті

Метою статті є діагностика стану і ефективності виробництва продукції сільського господарства в регіонах України та обґрунтування заходів щодо його сталого розвитку в умовах трансформаційної економіки. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання: розглянути теоретичні засади визначення дефініції «діагностика» та вивчити стан і ефективність сільського господарства регіонів України за сформованою системою показників; надати пропозиції щодо забезпечення сталого розвитку сільського господарства на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Упровадження на підприємстві системи управління має бути економічно обґрунтованим. Передумовою економічного обґрунтування є діагностика діяльності сільськогосподарських підприємств на початковому етапі для виявлення ключових проблем та особливостей їх функціонування. Діагностика спрямована на оцінку стану сільськогосподарського виробництва продукції в умовах сталого розвитку та має на меті з'ясування проблемних питань і причин їх виникнення. Економістами запропоновано низку визначень дефініції «діагностика». Так Городня Т. А., Мойсеєнко І. П. визначають діагностику як розпізнавання стану підприємства через вивчення його діяльності за певний період з використанням відповідних джерел даних, спрямованих на визначення впливу факторів та запобігання кризовим ситуаціям» [5, с. 46]. Бондаренко Т. Ю., Волков Д. П. стверджують, що діагностика – це процес дослідження діяльності суб'єкта господарювання з метою виявлення зовнішніх і внутрішніх факторів, для мінімізації їх негативного впливу в майбутньому та вироблення стратегії розвитку [6, с. 178]. Швиданенко Г. О. та Олексюк О. І. вважають, що система діагностики базується на використанні алгоритмів, технологій, методів і показників економічного аналізу, тобто поняття «економічна діагностика» і «економічний аналіз» є тотожним [7, с. 83].

У процесі дослідження під поняттям «діагностика» ми розуміємо оцінку стану виробництва продукції сільського господарства в підприємствах регіонів. Діагностика діяльності сільськогосподарських підприємств є не лише засобом визначення та прогнозування конкурентоспроможності підприємства за певної кон'юнктури ринку, а й інструментом прийняття дієвих управлінських рішень щодо характеру й напрямів його перспективного розвитку. Нами використана система показників, яка характеризує динаміку виробництва продукції та її ефективність. Методичний інструментарій діагностики діяльності підприємств регіонів визначений нами за допомогою системи показників, які згруповані за ознаками:

- показники оцінки стану використання природно-ресурсного потенціалу сільським господарством і переробною промисловістю регіонів;
- показники економічної ефективності використання ресурсного потенціалу підприємствами регіонів;
- показники, що характеризують результати економічної діяльності підприємств регіонів.

Узагальнювальним показником, який характеризує стан розвитку сільського господарства загалом в Україні та на території окремих регіонів, є вартість валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 року. Грошовий вираз обсягу продукції сільського господарства надає можливість для визначення загальних результатів діяльності підприємств, для оцінки ефективності цієї діяльності на території окремих регіонів, а також у часі, порівнюючи досягнуті результати за певний часовий період. Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції залежать від сукупності природно-географічних, соціально-економічних та інших факторів (табл. 1).

Наведені розрахунки таблиці 1 вказують на те, що у 2016 році порівняно з 2012 роком загальний обсяг продукції сільського господарства загалом по Україні підвищився на 13,8 %. Зростання обсягів виробництва продукції сільського господарства відбувалося на території майже всіх регіонів, окрім Донецького. Так найбільше зростання цього показника спостерігається в Придніпровському регіоні, а саме на 34,6 %, а найменше в Карпатському – на 1,8 %. Серед регіонів України лише в Донецькому регіоні відбувся спад виробництва продукції сільського господарства на 29 %.

Таблиця 1. Динаміка виробництва продукції сільського господарства за регіонами*

(у постійних цінах 2010 р., млн грн)

Регіони та області	Роки					2016 р. в % до 2012 р.
	2012	2013	2014	2015	2016	
Столичний	31888,3	32806,6	34815,2	32142,3	35250,5	110,5
Північно-Східний	33826,4	40080,4	40944,2	41187,7	43077,1	127,3
Придніпровський	18618,6	24651,8	23445,7	25197,1	25064,1	134,6
Центральний	22992,7	26408,9	25970,0	25622,2	26960,3	117,3
Подільський	33603,7	37446,4	42305,6	37965,9	42380,1	126,1
Карпатський	22825,5	23254,5	24277,3	23105,5	23245,2	101,8
Північно-Західний	12373,6	12909,3	13649,8	12843,1	13294,3	107,4
Причорноморський	29833,1	30561,1	30143,2	30429,4	32581,5	109,2
Донецький	17143,4	17990,4	15876,2	10973,8	12165,0	71,0
м. Севастополь	149,5	-	-	-	-	-
Україна¹	223254,8	246109,4¹	251427,2¹	239467,3¹	254018,1¹	113,8

* розраховано за даними Державної служби статистики України [8].

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Відтак, в умовах сьогодення пріоритетними завданнями, які стоять перед сільським господарством, є зростання сільськогосподарського виробництва, стале

забезпечення країни продуктами харчування для населення та сільськогосподарською сировиною для переробних підприємств, об'єднання зусиль усіх галузей сільського господарства для одержання високих кінцевих результатів. Важливою умовою продовольчої безпеки країни є самозабезпечення, під яким розуміється задоволення потреб населення основними продуктами харчування за рахунок власного виробництва. Рівень самозабезпечення продовольством визначається не повнотою задоволення зниженого платоспроможного попиту населення на продовольство, а лише рівнем задоволення в ньому нормативної потреби споживання основних продуктів харчування. Особливе значення має рівень споживання людиною основних продуктів харчування. Оптимальним вважається коли фактичне споживання продуктів харчування однією особою протягом року відповідає раціональній нормі споживання (табл. 2).

Дані таблиці 2 свідчать, що рівень самозабезпечення основними видами продовольства загалом по країні здебільшого за всіма видами продукції зріс. Так, якщо розглядати цей показник в розрізі 2012-2015 років, слід зауважити, що рівень самозабезпеченості зерновими культурами має чітку тенденцію до зростання. Аналогічна ситуація спостерігається із плодами, ягодами та виноградом; м'ясом та м'ясними продуктами. Проте забезпеченість іншими видами продукції коливається кожного року. За аналізований період забезпеченість картоплею, овочами та продовольчими баштанними зменшилась відповідно на 2,1 в.п. та 5,5 в.п.

Таблиця 2. Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства*

(у відсотках)

Види продукції	Роки				Абсолютне відхилення 2015 р. до 2010 р., (+,-)
	2012	2013	2014	2015	
Зернові культури	161,0	221,0	230,9	238,9	+77,9
Картопля	98,4	97,2	105,5	96,3	-2,1
Овочі та продовольчі баштанні	105,8	101,2	103,4	100,3	-5,5
Плоди, ягоди та виноград	71,8	81,0	82,0	92,3	+20,5
М'ясо та м'ясні продукти	88,9	93,4	101,2	106,2	+17,3
Молоко та молочні продукти	104,6	101,6	103,6	105,0	+0,4
Яйця	108,3	109,7	116,5	113,9	+5,6

* розраховано за даними Державної служби статистики України [8].

Економічна ефективність є критерієм оцінки всіх заходів, що здійснюються в сільському господарстві, та пов'язана із збільшенням виробництва споживчих вартостей на основі підвищення продуктивності праці і раціонального використання виробничих ресурсів. Головна ознака ефективності – досягнення мети виробничої або іншої діяльності підприємства за умови найменших витрат суспільної праці або часу. Серед показників економічної ефективності виробництва продукції розглянемо показник рентабельності виробництва продукції за регіонами (табл. 3).

Інформація таблиці 3 показує, що показник рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства загалом по Україні зріс на 10,7 в.п., що зумовлено

різким зростанням цін на аграрну продукцію, проте в регіонах цей показник коливається. Так у п'яти регіонах: Столичному, Північно-Східному, Подільському, Карпатському, Північно-Західному рівень рентабельності продукції сільського господарства збільшився, а в чотирьох: Придніпровському, Центральному, Причорноморському, Донецькому – знизився.

Таблиця 3. Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах за регіонами*

(у відсотках)

Регіони	Роки				Абсолютне відхилення 2015 р. до 2010 р., (+,-)
	2010	2013	2014	2015	
Столичний	13,7	5,1	16,1	15,8	+2,1
Північно-Східний	12,9	8,2	25,3	29,9	+17,0
Придніпровський	29,4	11,8	25,0	20,4	-9
Центральний	29,4	12,5	32,1	21,7	-7,7
Подільський	16,5	10,8	29,8	38,1	+21,6
Карпатський	10,6	17,1	30,5	39,6	+29,0
Північно-Західний	7,5	6,5	30,7	35,9	+28,4
Причорноморський	24,9	16,6	29,5	16,6	-8,3
Донецький	18,7	13,7	22,3	16,5	-2,2
Україна	21,1	11,2	25,8	31,8	+10,7

* розраховано за даними Державної служби статистики України [8]

Прибуткове виробництво сільськогосподарської продукції спричинили внутрішні і зовнішні фактори. Внутрішні визначалися тим, що в управлінні більшості сільськогосподарських підприємств України на цей час утвердилися принципи, сумісні з розумінням логіки дії законів ринкової економіки. До зовнішніх чинників слід зарахувати становлення ринкової інфраструктури загалом та інфраструктури аграрного ринку зокрема, прийняття і реалізацію низки державних програм цільового розвитку й підтримки вітчизняного аграрного виробництва.

Висновки та перспективи подальших розвідок

За сучасних умов розвитку господарювання питання ефективності виробництва продукції сільського господарства в регіонах має пріоритетне значення. Вирішення його спрямовано на формування добробуту населення країни, економічної та продовольчої безпеки й незалежності держави. Водночас висока ефективність досягається не тільки сукупністю факторів виробництва, а значною мірою спрямованістю і швидкістю впровадження стратегії як логічної ланки економічного розвитку на шляху до створення ефективного, конкурентоспроможного виробництва. Успішність сільського господарства визначається насамперед економічно обґрунтованими інструментами забезпечення діагностики їх економічного стану за умов мінливого бізнес-середовища. Економічна діагностика забезпечує можливість прогнозування передумов і чинників, що справляють істотний вплив на функціонування сільськогосподарських підприємств регіонів, а також прийняття на цій основі ефективних управлінських рішень.

У процесі дослідження нами сформовано такі організаційно-економічні заходи для формування сприятливого економічного середовища для виробництва продукції в регіонах:

- вдосконалення системи управління господарською діяльністю в аграрному секторі;
- підвищення ролі окремих галузевих і міжгалузевих об'єднань у регулюванні економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками, заготівельними, переробними підприємствами;
- державна підтримка страхування ризиків у сільському господарстві, розвиток кредитування діяльності;
- удосконалення податкової політики в аграрному секторі та фінансово-кредитного механізму;
- переоснащення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, яка забезпечуватиме впровадження сучасних, високопродуктивних технологій в агропромисловому виробництві.

Отже, за допомогою методичного інструментарію економічної діагностики стану та ефективності функціонування підприємств сільського господарства є можливість здійснювати управління потенціалом підприємств, забезпечення їх економічної стійкості та конкурентоспроможності, обґрунтування стратегії подальшого розвитку. Тому в подальших дослідженнях вбачається за необхідне розглянути методологічний базис стратегічної діагностики діяльності сільськогосподарських підприємств.

Список літератури

1. Андрійчук, В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 290 с.
2. Малік, М. Й. Основи аграрного підприємництва / М. Й. Малік, В. В. Зіновчук, Ю. О. Лупенко. – Київ: Інститут аграрної економіки, 2001. – 582 с.
3. Олійник, О. В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві: навч. посібник / О. В. Олійник. – К.: ЦНЛ, 2006. – 288 с.
4. Федоренко, В. Г. Основи економічної теорії: підручник / В. Г. Федоренко. – К.: Алерта, 2007. – 519 с.
5. Городня, Т. А. Економічна та фінансова діагностика: навчальний посібник / Т. А. Городня, І. П. Мойсеєнко. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 282 с.
6. Бондаренко, Т. Ю. Діагностика операційної діяльності в стратегічному управлінні машинобудівними підприємствами / Т. Ю. Бондаренко, Д. П. Волков // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1 (55). – С. 177-179.
7. Швиданенко, Г. О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія / Г. О. Швиданенко, О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2002. – 290 с.
8. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І. М. Жук. – К.: Державна служба статистики України. – 2015. – 585. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Andrijchuk, V. G. (2005). *Efektivnist dijalnosti agrarnyh pidpryjemstv: teorija, metodyka, analiz*. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
2. Malik, M., Zinovchuk, V. & Lupenko, J. (2001). *Osnovy agrarnogo pidpryjemnytva*. Kyiv: Instytut agrarnoi ekonomiky. [in Ukrainian].
3. Oliynyk, O. V. (2006). *Ekonomichnyj mehanizm rozshyrenogo vidtvorennja v silskomu gospodarstvi*. Kyiv: CNL. [in Ukrainian].
4. Fedorenko, V. G. (2007). *Osnovy ekonomichnoi teorii*. Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].

-
5. Gorodnja, T. A. & Mojsejenko, I. (2008). *Ekonomichna ta finansova diagnostyka*. Lviv: Magnolija. [in Ukrainian].
 6. Bondarenko, T. J. & Volkov, D. P. (2011). Diagnostyka operacijnoi dijálnosti v strategichnomu upravlinni mashynobudivnymy pidpryjemstvamy. *Visnyk ZhDTU*, 1 (55), 177-179.
 7. Shvydanenko, G. O. & Oleksjuk, O. I. (2002). *Suchasna tehnologija diagnostyky finansovo-ekonomichnoi' dijál'nosti pidpryjemstva*. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
 8. Zhuk, I. M. (2015). *Statystychnyj shhorichnyk Ukrainy za 2015*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2017 р.